

6. Залевская А. А. Введение в психолингвистику. – М.: РосГУ, 1999. – 382 с.
7. Исенина Е. И. Дословесный период развития речи у детей. – Саратов: СГУ, 1986. – 164 с.
8. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. – М.: КомКнига, 2006. – 264 с.
9. Лассан Э. О соотношении основных единиц когнитивной лингвистики // Когнитивная лингвистика конца XX века: Материалы научной конференции. – Минск, 1997. – Ч. I. – С. 55-56.
10. Леонтьев А. А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания. – М.: Наука, 1969. – 307 с.
11. Лурья А. Р. Основные проблемы нейролингвистики. Изд. 2-е – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
12. Микешина Л. А., Опенков М. Ю. Новые образы познания и реальности. – М.: РОССПЭН, 1997. – 240 с.
13. Минский М. Фреймы для представления знаний: Пер. с англ. – М.: Энергия, 1979. – 152 с.
14. Минский М. Остроумие и логика когнитивного бессознательного: Пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – Вып. XXIII: Когнитивные аспекты языка. – С. 281-309.
15. Полужин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 240 с.
16. Седов К. Ф. Нейропсихолінгвістика. – М.: Лабиринт, 2007. – 224 с.
17. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология. – К.: Изд-во Украинского филологического центра, 2000. – 248 с.
18. Селиванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
19. Селиванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
20. Тарасова Е. В. Когнитивные основания системной организации речи // Вісник Харківського державного університету. – 1999. – № 424. – С. 174-183.
21. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания: пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – Вып. XXIII: Когнитивные аспекты языка. – С. 52-93.
22. Хомский Н. Язык и мышление. – М.: Изд-во МГУ, 1972. – 170 с.
23. Cook N. Tone of Voice and Mind. The Connections between Intonation, Emotion, Cognition and Consciousness. – Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. – 294 p.
24. Cruttenden A. Intonation. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 204 p.
25. Goffman E. Frame analysis. An essay on the organization of experience. – N. Y., 1974. – 148 p.
26. Levelt W. J. Speaking: From intention to articulation. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – 204 p.
27. Paivio A. Mental representations: A dual coding approach. – Oxford: Oxford University Press, Clarendon, 1986. – 322 p.
28. Roach P. English Phonetics and Phonology. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 262 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Валігура – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри германської і фінської філології Київського національного лінгвістичного університету.

Наукові інтереси: фонетика англійської мови, когнітивна лінгвістика.

ВПЛИВ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ БАЗИ РІДНОЇ МОВИ НА АКТУАЛІЗАЦІЮ ВИМОВНОГО АКЦЕНТУ

Вікторія КОЧУБЕЙ (Кіровоград)

У статті розглянуто особливості артикуляційної бази англійської та української мов та розкрито вплив вимовних навичок рідної мови на англійське мовлення українців.

The article deals with the peculiarities of English and Ukrainian articulatory bases and discloses the influence of the native language pronunciation habits on the English speech of Ukrainians.

У сучасному світі ефективність усного міжмовного спілкування залежить від багатьох факторів, серед яких важливу роль відіграє звукове оформлення іншомовного мовлення, котре в більшості випадків відрізняється від мовлення природних носіїв цієї мови. На іншомовне мовлення здійснюють вплив артикуляційні навички рідної мови мовця, тим самим породжуючи низку відхилень від вимовної норми іноземної мови, тобто вимовний акцент.

Вимовний акцент традиційно розглядається як фонетичне явище, що виникає внаслідок дії різних видів вимовної інтерференції й охоплює весь звуковий склад мови (Жлуктенко Ю.О., Ісаєв М.К., Логінова І.М., J. Wells), тому розуміння вимовного акценту як явища, що стосується тільки звуків [9: 14], є надто звуженим.

Установлено, що неправильну вимову іншомовних звукових сегментів передусім спричинюють невміння мовців підтримувати в мовленні іншомовний артикуляційний уклад, який становить статичний аспект артикуляційної бази, та втручання вимовних навичок, що складають динамічний аспект артикуляційної бази рідної мови [7: 19; 8: 8-9]. Артикуляційна база як сукупність вимовних тенденцій є найбільш загальним аспектом вимови, що зумовлює сегментні і просодичні особливості певної мови.

Мета цієї статті – розкрити особливості впливу артикуляційної бази (АБ) рідної мови на усне іншомовне мовлення на прикладі вимовного акценту, що характеризує англійське мовлення українців.

Найчастіше АБ розглядають як специфічні для кожної мови укладу і руху органів мовлення [12: 7], інтегральні фонетичні установки [3: 312]. АБ як особливий вид активності

мовленнєвого апарату відображає специфіку фонетичної системи певної мови [4: 38]. Виділяють два основні аспекти АБ:

- 1) статику – певне фіксоване положення органів мовлення безпосередньо перед фонацією, що постійно підтримується також під час мовлення – артикуляційний уклад (АУ);
- 2) динаміку – сукупність звичних для кожної конкретної мови артикуляцій [7: 21-22].

Специфіка АБ зумовлена такими чинниками:

- а) сукупністю звуків, які утворюють фонологічну систему мови; частотністю відтворення звуків у мовленні [7: 21-22; 17: 278-279];
- б) зосередженістю звуків у певних зонах артикуляції [7: 21];
- в) здатністю мовленнєвого апарату переключатись з одного типу артикуляції на інший [7: 21];
- г) фонологічною системою мови, особливо диференційними ознаками, від яких залежить використання тих чи інших артикуляційних органів у мовленні [2: 81].

Артикуляційний уклад, хоча й реалізується безпосередньо в момент вимови, у часі передує мовленню, тобто підтримується мовцем під час пауз [4: 42; 7: 32], він розглядається як режим відпочинку, точка відліку, регулятор розподілу фонаційних зусиль [7: 27] у вимові сегментних одиниць й одночасно “налаштування” на мовлення. Невміння підтримувати органи мовлення у стані, специфічному для АУ певної мови, спричинює появу вимовного акценту [8: 8, 23].

У зарубіжному мовознавстві на позначення АБ мови часто вживаються терміни „артикуляційна установка” (articulatory setting) [17: 276], „якість голосу” (voice quality settings) [15: 89]. Невідтворення специфічної для іноземної мови якості голосу є основною причиною появи вимовного акценту, що пояснюється лінгвістичними і соціокультурними факторами [14: 28]. АБ та АУ особливо важливі для опису специфіки акценту під час вимови голосних і приголосних, вони відіграють основну роль у реалізації сегментних одиниць, порушення вимови яких складає вимовний акцент.

Розглянемо особливості артикуляційних баз англійської й української мов у статичному (артикуляційний уклад) та динамічному аспектах з метою виявлення їхніх дивергентних рис, які формують ґрунт для актуалізації вимовного акценту в англійському мовленні українців.

Опис артикуляційного укладу **англійської мови** охоплює такі риси [7: 8; 7: 23]: 1) язик лежить глибоко в ротовій порожнині, не торкаючись піднебіння; 2) язик у своїй середній і задній частині лежить плоско, торкаючись нижніх зубів боковими частинами; 3) язик розташований за нижніми зубами, не торкаючись їх, та відтягнутий назад; 4) кінчик язика загнутий догори; 5) губи дещо розтягнуті.

Динамічний аспект АБ регулює артикуляцію всіх звуків англійської мови та має такі характеристики:

- 1) установка органів мовлення, близька за звучанням до /ə/ у вимові і голосних, і приголосних [7: 29; 18: 157; 19: 102];
- 2) тенденція англійських голосних зазнавати редукції в ненаголошеній позиції [16: 252];
- 3) довга (витягнута) й широка форма резонаторної порожнини у вимові голосних заднього ряду [7: 30];
- 4) незначна рухливість губ з невеликим заокругленням, розтягуванням і вип’ячуванням [18: 157];
- 5) глоталізація мовлення як установка на усічення голосних і приголосних [6: 16; 7: 73];
- 6) відтягнутість маси язика від нижніх зубів, що має два наслідки: апікально-альвеолярна вимова певних груп приголосних і нерелевантність палаталізації приголосних [6: 11; 7: 26, 29].

Пояснимо ці ознаки артикуляційної бази англійської мови детальніше.

Важливість позиції відпочинку (тобто артикуляційного укладу) для всіх звуків відносять до основних рис англійської артикуляційної бази [18: 157]. Артикуляційний уклад англійської мови у своєму озвученому вигляді близький до вимови нейтрального голосного /ə/ [7: 23], який займає особливе місце в системі англійського вокалізму і за своїми субстанціональними ознаками (це голосний змішаного ряду середнього піднесення), і за функціональним навантаженням (він має найбільшу частоту вживання у мові) [16: 148].

Емпірично доведено, що в неемфатичному розмовному мовленні мовці демонструють тенденцію до так званої централізації голосних, коли голосні переднього й заднього рядів за артикуляцією уподібнюються до нейтрального /ə/ [19: 102]. Важливість підтримування артикуляційного укладу і під час пауз, і в мовленні не можна недооцінювати, оскільки централізована артикуляція наближена до /ə/ необхідна для нормативної вимови більшості англійських звуків, у тому числі дифтонгоїдів і приголосних, які мають резонансне забарвлення (глухе чи дзвінке) їхньої витримки та рекурсії, подібне до голосного /ə/ [7: 29].

Наступна ознака артикуляційної бази англійської мови – довга (витагнута) й широка форма резонаторної порожнини, яка зумовлює звучання англійських голосних заднього ряду: вони визначаються як глибокі й низькі за тональністю [7: 30].

Ще однією важливою особливістю англійської АБ є ступінь лабіалізації голосних звуків. Англійські голосні фонemi /ɔ:/, /ɒ/, /u:/, /ʊ/, а також елементи дифтонгів /əʊ/, /aʊ/, /ɔɪ/, /ʊə/ [16] є лабіалізованими, однак під час їхньої артикуляції губи не дуже заокруглюються й практично не висуваються наперед, вони – малорухливі [5: 93]. Тому типовою рисою АБ англійської мови вважається малорухливість губ з незначним заокругленням, розтягуванням і вип'ячуванням [18: 157].

Наступною важливою рисою англійської АБ, яка здійснює безпосередній вплив на артикуляцію приголосних і голосних, є глоталізація мовлення як установка на їхнє усичення [7: 73]. Глоталізація спричинює усичення голосних: голосний, за яким слідує сильний зімкнений приголосний, усикається гортанним зімкненням [6: 16], а також викликає часткове оглушення слабких приголосних у кінцевій позиції та утворення шепітного глайду голосних у відкритому складі [6: 16].

Усиченість голосних відповідає складовому стереотипу англійської мови, який виявляється в орієнтації на закритість складу з коротким (усиченим) голосним, це склад типу ПГП: приголосний – голосний – приголосний [6: 13; 7: 68].

Наступним елементом англійської артикуляційної бази є відтягнення маси язика від зубів, що має два наслідки: 1) апікально-альвеолярну вимову групи передньоязикових приголосних [7: 29] та 2) збільшення об'єму роторезонатора і нерелевантність палаталізації у вимові англійських приголосних [6: 11].

Артикуляційному укладу **української мови** властиві такі риси: 1) язик у своїй середньо-передній частині піднятий догори; 2) кінчик язика торкається нижніх зубів – установка на дорсальність; 3) губи злегка округлені й відходять від зубів – установка на лабіалізацію.

Основні особливості АБ української мови, наведені в спеціальній літературі, охоплюють:

1) відносну зосередженість артикуляційних рухів у передній частині ротової порожнини та певну скерованість дії кінчика язика в напрямі до зубів і ясен [10: 208];

2) ступінь лабіалізації голосних і приголосних звуків, що полягає у вип'ячуванні губ під час їхньої артикуляції [5: 93];

3) просуненість наперед вимови голосних (установка на [i] та [и]) під час артикуляції голосних у наголошеній позиції і більшості голосних у ненаголошеній позиції; забарвленість м'яких приголосних на [i], а твердих приголосних – на [и] [10: 88; 11: 22];

4) повнозвучну, нередуковану вимову українських голосних і в наголошених, і в ненаголошених складах [11: 22];

5) активність кінчика та передньої частини спинки язика під час артикуляції переважної більшості приголосних [13: 67]; дорсально-дентальна артикуляція більшості передньоязикових твердих, м'яких і напівм'яких приголосних [1: 422], хоча апікальне й какумінальне положення язика при їх творенні також притаманне українській мові;

6) палаталізацію приголосних [1: 422];

7) легке веляризаційне забарвлення твердих приголосних [10: 188];

8) відсутність оглушення або часткове оглушення українських дзвінких приголосних у кінці слова [11: 23].

Зіставний аналіз вищенаведених рис артикуляційних баз англійської та української мов дає підстави виділити такі прогнозовані відхилення від англійської нормативної вимови:

1) у системі вокалізму:

а) невідтворення в мовленні англійського артикуляційного укладу з орієнтацією артикуляції голосних і приголосних на нейтральний голосний /ə/, що викликає відхилення у вимові самого нейтрального голосного, довгих монофтонгів, гіперкоректну вимову англійських голосних переднього і заднього рядів;

б) більш переднє й високе місце артикуляції низьких англійських голосних заднього ряду;

в) просунення артикуляції англійських голосних наперед як наслідок інтерференції навичок артикуляції українських голосних;

г) порушення відтворення ступеня лабіалізації англійських звуків, а саме надмірне заокруглення й вип'ячування губ українцями у вимовлянні звуків /ɒ/, /u:/, /ʊ/, /əʊ/, /aʊ/, /ɔɪ/, /ʊə/;

д) невідтворення ознаки усиченості вимови англійських голосних у закритому складі внаслідок впливу українського складового стереотипу – ПГ, а також відсутності глоталізації;

е) відсутність редукції у ненаголошених складах;

2) у системі консонантизму:

є) дентально-дорсальна замість альвеолярно-апикальної артикуляції англійських приголосних /t/, /d/, /s/, /z/, /n/, /l/;

ж) палаталізація англійських приголосних;

з) веляризація англійських приголосних;

и) невідтворення глоталізації, що спричинює некоректну вимову зімкнених приголосних і африкат, відсутність аспірації сильних проривних приголосних у сильній позиції.

Риси реального вимовного акценту, встановлені в результаті проведеного в межах нашого дослідження аудитивного аналізу англійського мовлення інформантів-українців аудиторіями-носіями англійської мови, свідчать про розходження потенційних випадків інтерференції та реальних порушень нормативної англійської вимови.

В аспекті артикуляційної бази **в реальному вимовному акценті** знайшли вияв усі прогнозовані нами порушення стосовно *вимови голосних*, а саме: 1) невідтворення в англійському мовленні англійського артикуляційного укладу з орієнтацією артикуляції голосних і приголосних на нейтральний голосний /ə/; 2) невідтворення низьких англійських голосних заднього ряду, зокрема фонем /ɑ:/; 3) просунення артикуляції англійських голосних наперед як наслідок інтерференції навичок артикуляції українських голосних з установкою на [и] та [і] – це стосується фонем /ɪ/, /i:/, /e/, /z:/; 4) порушення у ступені лабіалізації англійських звуків – значне заокруглення губ під час артикуляції дифтонгів /əʊ/, /aʊ/, монофтонгів /ɒ/, /u:/, /ʊ/; 5) невідтворення ознаки усиченості вимови англійських голосних у закритому складі внаслідок впливу складового стереотипу української мови – ПГ, що виявляється в подовженні монофтонгів і дифтонгів.

В аспекті артикуляційної бази *у вимові приголосних* в реальному вимовному акценті зафіксовано лише один вид порушень – дентально-дорсальну артикуляцію групи англійських приголосних замість альвеолярно-апикальної, що актуалізувалось у вимові приголосного /n/. Не спостерігались прогнозовані палаталізація та веляризація англійських приголосних. Крім того, англійському мовленню українців властивий надто високий ступінь аспірації приголосних /p/, /t/, /k/ у сильній позиції.

Як свідчать результати дослідження, ознаки вимовного акценту, викликані невідтворенням специфічних рис англійської артикуляційної бази, під час вимови голосних актуалізовані в реальному мовленні значно частіше ніж під час вимови приголосних. Це пояснюється тим, що англійські голосні не мають чітко визначеного місця артикуляції та їхні субстанціональні властивості формуються завдяки безпосередньому впливу артикуляційної бази мови.

Оскільки звукове оформлення іншомовного мовлення не обмежується лише коректною артикуляцією звукових сегментів, перспективу подальших досліджень вимовного акценту вбачаємо у виявленні ролі порушень ритміко-інтонаційної бази іноземної мови у вимовному акценті.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вовк П.С. Теорія центрів і периферій фонологічної та акцентологічної систем: Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.15. – К., 2000. – 457 с.
2. Зиндер Л.Р. Общая фонетика. – М.: Высшая школа, 1979. – 312 с.
3. Кодзасов С.В., Кривнова О.Ф. Общая фонетика: Учебник. – М.: Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 592 с.
4. Колосов К.М. К вопросу об артикуляционной базе языка // Теоретические проблемы фонетики и обучение произношению. – М.: Наука, 1971. – С. 36-60.
5. Крижанівська М.В. Взаємодія фонетичних систем української та англійської мов. Комунікативний аспект // Мова і культура. Матеріали п'ятої міжнародної наукової конференції. – К.: Collegium, 1997. – Т. 3. – С. 93-94.
6. Кулешов В.В. Семиотика основ англійської фонетики: Автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / МГУ ім. М.В.Ломоносова. – М., 1988. – 34 с.
7. Кулешов В.В., Мишин А.Б. Сопоставление артикуляционных баз английского и русского языков и фонетическая интерференция. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 118 с.
8. Мишин А.Б. Русский акцент в английской речи: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / МГУ ім. М.В.Ломоносова. – М., 1983. – 24 с.
9. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. Изд. 3-е, испр. и доп. Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1985. – 399 с.
10. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика / За ред. І.Білодіда. – К.: Наукова думка, 1969. – 436 с.
11. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А.П.Грищенко, Л.Мацько, М.Плющ та ін. За ред. А.П.Грищенка. – 2-е вид. – К.: Вища школа, 1997. – 493 с.
12. Трахтерев А.Л. Практический курс фонетики английского языка. – М.: Высшая школа, 1976. – 311 с.
13. Ющук І.П. Українська мова. Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2003. – 640 с.
14. Celce-Murcia M., Brinton D.M., Goodwin J.M. Teaching Pronunciation. A Reference for Teachers of English to Speakers of Other Languages. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 435 p.
15. Esling J.H., Wong R.F. Voice Quality Settings and the Teaching of Pronunciation // TESOL Quarterly. – 1983. – Vol. 17, №1. – P. 89-95.
16. Gimson's Pronunciation of English. – Sixth edition. – Revised by A.Cruttenden. – London: Arnold, 2001. – 339 p.
17. Honikman B. Articulatory Settings // In Honour of Daniel Jones / D.Abercrombie, et. al. (eds.). – London: Longmans, 1964. – P. 73-84.
18. Jenkins J. The Phonology of English as an International Language. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 258 p.
19. Pennington M.C. Phonology in English Language Teaching. – L., NY: Longman, 1996. – 282 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Вікторія Кочубей Юрївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені В.Винниченка.
Наукові інтереси: проблеми фонетики англійської та української мов.

**ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ РУССКОЙ ЗВУЧАЩЕЙ РЕЧИ
 КИТАЙСКОЙ АУДИТОРИЕЙ**

Елена Шкурко (Днепропетровск, Украина)

В статье даётся сравнительный анализ фонетических систем русского и китайского языков, указываются причины возникновения у китайских студентов затруднений при восприятии и воспроизведении русской звучащей речи.

У статті подається порівняльний аналіз фонетичних систем російської та китайської мов, зазначаються причини виникнення у китайських студентів труднощів при сприйнятті та відтворенні російського усного мовлення.

The article presents the comparative analysis of phonetic system of the Russian and Chinese languages, the reasons of the appearances of Chinese students' difficulties in perception and reproduction of Russian sounding speech are stated.

Обучение любому иностранному языку начинается с презентации его графической и фонетической систем. Формирование основ перцептивной (слуховой) и рецептивной (произносительной) базы является фундаментом для развития всех видов речевой деятельности.

Мысль о ведущей роли слуха в развитии речи была выдвинута И.М.Сеченовым, который считал, что звуки речи артикулируются в слове под контролем слуха, при этом «в мозгу создаётся определённая ассоциация ощущений, вызываемых действием голосовых мышц и слуховыми ощущениями собственного голоса» [4:51-52]. Следовательно, без развития способности слуха различать и отбирать звуки, из которых составляются слова, невозможно овладеть языком. До тех пор, пока не выработан слуховой контроль, чужая речь будет восприниматься как беспорядочный набор звуков. Сходной точки зрения придерживается и Е.И.Пассов, считающий, что сначала нужно «наслушаться» того звука, который предстоит усвоить, ибо только так в сознании создаётся необходимый звуковой образ, который становится основой правильного произношения [5: 165].